

ОДНОС СТАТИЧНОСТИ И ДИНАМИЧНОСТИ У ОДБРАНИ

Термин покретна (маневарска, активна, задржавајућа) одбрана већ је усвојен у војним правилима, приручницима, упутствима, инструкцијама и часописима већине армија. Извођењем одбрамбених дејстава на такав начин настојало се супротставити се оружју све веће разорне моћи, најпре класичном, а затим нуклеарном. Пошто се врло брзо схватило да непробојних положаја (линија) више нема, истакнуто је начело да је нецелисходно жртвовати снаге за одбрану једне линије (положаја), кад те исте снаге могу бранити више узастопних положаја и да не буду потпуно жртвоване. Али, и поред тога још увек се задржао и термин статична (позицијска, одсудна, опорна) одбрана, као и одбрана утврђених рејона и положаја.

Поставља се питање где је граница између ова два појма (статичности и динамичности) у одбрани с обзиром на циљ који се жели постићи?

Већина војних теоретичара и писаца тврди (што је начелно тачно) да се циљ рата може постићи само нападом, а да је одбрана тек „краткотрајна пауза” између појединих фаза напада или „привремени вид борбених дејстава” и сл. Према томе, они одбрани дају сасвим споредну или готово никакву улогу у постизању циља рата. Све је код њих срачунато на напад, а у новије време и на масовне ударе ракетним оружјем. Одмах се може запазити да та теорија припада концепцији великих сила које намеравају да воде искључиво нападачке — агресивне ратове. Јер, одбрамбеним дејствима, макар и активним, оне заиста не могу постићи свој циљ рата — освајање туђе територије и поробљавање других народа.

Међутим, постоје и друга гледања на одбрану, као што су да се она „примењује кад напад није баш никако могућан” (прекид снабдевања, неповољан однос снага и др.), или кад он „из било којих разлога није целисходан”. Ово последње нарочито даје могућност да се одбрана чешће примењује. Но, и поред тога може се рећи да и ова гледања припадају онима који највише мисле на нападачки рат па, разуме се, и на напад као вид борбеног дејства. И они одбрану као вид борбеног дејства знатно запостављају. А како стоји ствар код оних држава и армија које не мисле никада водити освајачке и поробљивачке, већ само одбрамбене, ослободилачке (праведне) ратове?

Разуме се да и у оквиру одбрамбеног рата могу и треба да се изводе и нападна дејства. Штавише, напад и офанзивна дејства у одбрани и у овом случају треба да буду основни видови дејства, али однос напада и одбране у вези са циљем рата ипак је друкчији него у случају освајачког (нападачког) рата. Код одбрамбеног рата циљ није да се освоји територија и покори народ друге зараћене стране, већ да се непријатељу, агресору, освајачу нанесу губици, да се присили на повлачење са окупираних подручја и, евентуално, да пристане на накнаду штете проузроковане на освојеном и осталом подручју нападнуге државе. Управо стога се добар део тог циља може остварити и активним одбрамбеним дејствима што, наравно, није могућно у случају нападачког рата.

Ову разлику потребно је истаћи због тога што су се у прошлости неке армије припремале у основи за одбрамбени рат, али одбрана као вид дејства није била запажена ни разрађена у њиховој војној литератури. Сматрало се да је „напад најбоља одбрана”. Истина, овај принцип је тешко оспоравати, али он ипак има и своје негативне стране. С једне стране, може доћи до злоупотребе и претварања одбрамбеног рата у освајачки, а са друге до парадокса да се припрема одбрамбени рат, а познаје само један вид дејства — напад. Ово је доводило до великих забуна и несналажљивости у начину вођења борбених дејстава (одбрамбених) нарочито у првој фази II светског рата. Зато се мора признати разлика, како по циљу тако и по формама, између одбране коју примењују освајачке армије и оне која се примењује у одбрамбеном рату. Исто тако, никако се активна дејства у одбрани не смеју потпуно идентификовати са нападом, јер опет долази до већ поменутог парадокса — припрема се напад, а изводи одбрана. И најактивнија одбрана разликује се по својим детаљима и финесама од напада. Такође се уочавају битне (квалитативне) разлике између одбране као вида дејства у оквиру одбрамбеног и освајачког рата. У оквиру одбрамбеног рата она заузима више места и простора, њене форме су много разноврсније и богатије, а циљеви већи и значајнији.

Али, потребно је одмах напоменути да одбрамбена дејства и у овом случају (одбрамбени рат) не треба схватити као пасивну (статичну) одбрану. Она могу имати карактер одбрамбених дејстава у стратегијским размерама (одбрамбени рат), а у исто време на подручју оператике и тактике да буду комбинација одбране и напада, тј. одбрамбених и офанзивних дејстава. Врло често ће офанзивна дејства узимати и стратегијске размере. Томе, заиста, увек и треба тежити. Који ће од ових видова заузимати више места (напад или одбрана) зависиће од конкретних услова на појединим правцима и одсецима фронта. У ствари, могло би се рећи да у оваквим условима чисте одбране и нема и не би смело бити, тј. да свака одбрана мора у толикој мери бити активна, да је тешко одредити границу између ње и напада код тактичких и оперативних јединица.

Јер, циљ одбране, као вида дејства у оквиру одбрамбеног — праведног рата, не сме бити само добијање у времену или „привремена

пауза” до доласка нових снага. Он мора бити много шири и обухватнији. Поред добитка у времену, циљ такве одбране је да се агресор — нападач што више исцрпи, да му се нанесу што већи губици и да се присили да на већем делу фронта као и у читавој позадини (заузетој територији иза тог фронта) пређе у одбрану, а затим да се масовним ударцима уништавају његове развучене и делимично међусобно изоловане снаге.

Поставља се питање да ли је овакав циљ реалан и могућан и против нападача који је технички и бројно супериорнији и поседује нуклеарно оружје. Искуство нашег НОР-а, као и ослободилачки ратови других народа, говоре о томе да је овакве циљеве могућно поставити у борби против боље опремљеног и бројно јачег агресора — нападача због тога што је његова надмоћност у односу на безбројне различите ситуације и услове у току рата јако релативна. Однос нападачеве супериорности и браниочевих могућности зависи од низа услова и фактора (који се наизменично мењају у току рата), а нарочито од карактера земљишта (ратишта), организацијске структуре, армије, тактике и стратегије, врсте и карактера наоружања и опреме материјалних прилика итд. Узмимо овај пример: једна моторизована (или оклопна гренадирска или тенковска) нападачева дивизија има ватрену моћ 80 тона челика у минути, а браниочева само 40 тона. У одређеним условима земљишта ватрена моћ ове од 40 тона може бити ефикаснија од оне прве, уколико примени најпогодније тактичке поступке, постигне изненађење, има бољи морал, а покретљивија је и није толико везана за комуникације и уже зоне земљишта око њих, тј. уколико се искористе сви услови и могућности за што потпуније ангажовање и ефикасност снага и наоружања. Тако је још у II светском рату било случајева (на пример, напад савезника на немачке положаје код Касина у Италији) да су далеко супериорније снаге нападача биле заустављене од слабијих снага браниоца и месецима задржане на истим положајима и да су истовремено претрпеле тешке губитке. Сви покушји савезничких снага код Касина да се пробију силом, користећи своју бројну и техничку надмоћност, остали су без успеха. Тек организацијом једног броја јединица за ратовање у тим земљишним условима постигнут је успех. Исто тако, зар у II светском рату није било безброј случајева и ситуација да су надмоћне снаге нападача остале без авиоподршке (због неповољних метеоролошких услова) на коју се рачунало и тако дошле у тежи положај у односу на супротну страну чије су се предности заснивале на другим факторима, који су у таквим случајевима још више долазили до изражаја и били јачи од чисте бројне и техничке надмоћности?

Поред тога, бројна надмоћност је релативан појам и због других разлога у односу на конкретну ситуацију. Агресор може у целини бити далеко бројно надмоћнији, а у конкретним случајевима чак и инфериорнији. Ово због тога што мора да у окупираној зони оставља многобројне гарнизоне и да непрекидно обезбеђује своје комуникације, што ће апсорбовати често и преко 50% његових ефектива. Осим тога,

због угрожавања своје позадине од стране партизанских и других јединица, нападач ће бити присиљен да повремено скида снаге с фронта и шаље их као појачање у позадину, што ће, опет, браниоцу пружити повољну прилику за активност.

Ни нуклеарно оружје нападача — агресора не може спречити браниочеву активност ако он примењује одговарајуће и реалне начине (форме) борбених дејстава. Дапаче, већа његова активност доводи до јачег непосредног контакта, што још више отежава и онемогућује употребу нуклеарног оружја. С друге стране, таква одбрана због честих и наглих промена не дозвољава да се открије стварни распоред и јачина браниоца, што такође отежава употребу и смањује ефекат нуклеарног оружја.

Дакле, видимо да и инфериорнији бранилац има безброј прилика да води активну одбрану и против технички и бројно надмоћнијег нападача. Нападач не може увек да се креће у идеално компактном борбеном распореду (поретку). Њега ће услови земљишта, различити степен упорности одбране, као и разне случајности на појединим правцима натерати да негде истакне поједине делове својих снага које ће често остати и без ватрене (а можда и тактичке) везе са осталим снагама. То ће, такођер, представљати добру прилику за активност браниоца.

Из свега изнетог произилази да бранилац мора бити унапред припремљен да све те безбројне и за дотичног (конкретног) нападача неповољне ситуације искористи да би преузео иницијативу, присилио га на одбрану, на делимично повлачење и, што је још најважније, да му нанесе што веће губитке.

Оваква динамична, покретна, активна одбрана знатно се разликује од одсудне, позицијске. Док је суштина и циљ одсудне одбране да се по сваку цену задржи поседнуто земљиште, суштина покретне, активне, може се рећи, баш је у томе да се брани непосредну или делимично поседнуто земљиште. Тако се тежиште ове одбране не испољава само груписањем снага (поседањем положаја), већ више предвиђеним планом дејства. Код такве одбране у неповољним условима одређено се земљиште (простор) препушта, да би се опет у повољним условима повратило. Значи, она се неког одређеног земљишта не одриче потпуно, већ само привремено.

Нарочито ефикасне и познате методе активне одбране су каналисање дејства нападача. Оно се постиже различитим средствима као: почетним распоредом, запречавањем, различитим степенима упорности, избором одговарајућег земљишта за почетни распоред, маневром ватре итд.

Активна одбрана није, дакле, никада круто везана за земљиште — територију. Типични примери за то могу се наћи у одбрани наших јединица у току НОР-а, а посебно су интересантна и поучна дејства наших јединица за време IV и V непријатељске офанзиве, јер су тада биле остварене највеће концентрације снага на ужим подручјима с обе стране и јер је бројна и техничка надмоћност непријатеља

била изразита. Но, и поред тога активност наших јединица не само што није била спречена, већ није престајала ни једног дана. Безбројни мањи противнапади, са противофанзивом, противударима и противнападима главне оперативне групе (посебно код Г. Вакуфа 3. и 4. III 1943. године, као и противнападом IV корпуса код Борићевца и Залушевице, V корпуса код с. Еминоваца, Бенаковца и Пауновца и многи други) убедљиво говоре о тој активности. Чак и на основу детаљног проучавања историјске грађе (ратних докумената обеју страна) из периода IV непријатељске офанзиве тешко се може закључити ко је у ствари био у офанзиви, ми или непријатељ. Сваки објективан историчар дао би предност НОВЈ. Исто тако се из тих докумената може видети да се наша слободна територија (после непријатељске офанзиве) повећала а не смањила, да су сви привремено напуштени положаји и објекти били поново враћени. Принцип одбране био је да се по губитку једне територије осваја нова, још већа, а затим у повољним условима поврати и она изгубљена. На тај начин никад се није дозволило непријатељу да за дуже време намеће своју иницијативу. С друге стране, таква одбрана увек је нападачу доносила изненађења. Кад би он очекивао очајнички — статичан отпор, баш тада би доживљавао изненадне и смеле активне маневре и снажан офанзиван дух који га је збуњивао и доводио у забуну по многим питањима, па и у односу на јачину снага.

Овде се опет намеће већ постављено питање какав однос између динамичности и статичности треба да буде код активне одбране? Може ли се и до које мере статичност запоставити? Што одређује тај однос?

Постоји оправдано мишљење да се и код најактивније одбране елементи статичности не смеју никада потпуно запоставити, јер су они материјална база активности. Однос између статичности и динамичности мери се односом снага које се бране, углавном, у месту, и оних које активно дејствују. Тај однос се мења од случаја до случаја. Понекад ће бити целисходније и правилније да се већи део снага брани у месту, а мањи активно дејствује и обратно. Исто тако конкретне ситуације захтеваће различит састав једних и других делова. Тако ће у једном случају бити начелно правилније да се у месту бране оклопне јединице (на планинском и брдском пошумљеном земљишту), а пешадијске да активно дејствују у бокове и позадину нападача. Тај однос је много теже поставити и погодити на равном и маневарском земљишту, јер ту поред покретљивости јаче долазе до изражаја и остали фактори, као састав нападачевих снага, превласт у ваздуху, годишње доба, метеоролошки услови и сл. У таквим случајевима најбоље

је обезбедити мешовит састав једних и других делова, а предност дати оном ешелону који реално обећава веће резултате. То ће у једном случају бити онај који је намењен за активна дејства, а у другом опет онај који дејствује у месту, разуме се, са низа узастопних и групно поседнутих положаја, јер дејства у месту у буквалном смислу нема. Ако нападач има апсолутну превласт у ваздуху и повољне метео-услове, онда је ипак боља ова друга варијанта. Јер, промашио би се циљ ако би се предност дала ешелону за активна дејства, а он може бити ефикасно и сигурно спречен у извршавању задатка. Начелно, активна дејства на маневарском земљишту увек је боље поверити оклопним и другим покретљивијим јединицама.

Под активношћу одбране не подразумева се само покрет трупа по бојишту (унапред, на бокове, уназад), иако је то основа активности. У активност, на пример, спада и маневар ватром свих врста оружја, као и активно и покретно запречавање. Ова чињеница даје сталну превагу активности, динамичности над статичности. На тај се начин долази и до закључка да савремена одбрана начелно увек има више елемената динамичности него статичности, тј. да је однос по правилу увек у корист активности, али да су могућни и обрнути изузеци.